

L'ESTRUCTURA PER EDAT I SEXE DE LA POBLACIÓ DEL CAMP DE TARRAGONA ARA FA UN SEGLE: UNA SOCIETAT EN LA FASE INICIAL DE LA TRANSICIÓ DEMOGRÀFICA

SANTIAGO ROQUER I SOLER
Departament de Geografia

Amb el nom de *transició demogràfica* es coneix el procés, experimentat per les poblacions dels països industrialitzats, el qual consisteix en l'evolució dels índexs de natalitat i mortalitat des de taxes elevades a taxes molt més baixes d'ambdós conceptes. Aquest procés es refereix directament a la dinàmica de la població, als moviments naturals, però, com és conegut, dinàmica i estructura demogràfiques guarden una molt estreta relació. Així resulta que quan es donen altes taxes de natalitat i mortalitat -situació característica d'una població en règim demogràfic pre-industrial o en la fase inicial de la transició demogràfica-, l'estructura reflecteix una població jove; ben al contrari, un cop es troba molt avançat o finalitzat el procés de baixa de les taxes de moviment natural, la població apareix com a fortament envellida.

L'objectiu fonamental del present estudi consisteix en l'anàlisi d'un exemple de població -el del Camp de Tarragona- en la fase inicial de la transició demogràfica. Ara bé, no estudiarem l'evolució de les taxes de natalitat i mortalitat, sinó l'estructura per edat i sexe que d'elles es deriva. Així doncs, es tracta bàsicament de l'estudi de l'estructura demogràfica i, només d'una forma secundària, farem referència a la dinàmica de la població.

La transició demogràfica s'ha produït paral·lelament i en relació amb el procés de canvi des de la societat pre-industrial tradicional a la societat industrialitzada actual. D'acord amb aquest paral·lelisme, cal preveure que l'inici de la transició demogràfica es produï al nostre

país a la segona meitat del segle XIX o, fins i tot, a començaments del s. XX. En efecte, pel que fa al conjunt d'Espanya, J.M. de Miguel ha situat l'inici de la transició demogràfica d'un mode molt tímid cap al 1880 i, ja d'una forma molt més clara, des del 1900 (1). Quant a la població catalana, aquesta va experimentar la més alta taxa de natalitat mai no coneguda l'any 1861 i inicià tot seguit un retrocés, molt tímid fins a 1877 i molt més intens a partir d'aquest últim any (2). En conseqüència, l'inici de la transició demogràfica de la població catalana cal situar-lo aproximadament a l'últim quart del segle passat. En aquest sentit, l'estructura per edat i sexe de la població del Camp de Tarragona l'any 1877 s'ha de veure com el model d'una població en el moment inicial de la seva transició demogràfica.

Com s'acaba de citar, l'àrea territorial escollida ha estat el Camp de Tarragona, és a dir, el conjunt que formen les comarques de l'Alt Camp, el Baix Camp i el Tarragonès. Si bé aquesta àrea no equival a cap de les vegueries o regions de la «Divisió territorial de Catalunya», l'hem escollida perquè, ultra la inqüestionable unitat física, per a nosaltres constitueix també una unitat humana i econòmica força evident, superior a la que puguin formar les regions III o IV. Al mateix temps, junt amb l'anàlisi global de l'àrea, s'efectuarà l'estudi en uns altres dos nivells, les tres comarques per separat i la distinció entre població urbana i població rural. Hem realitzat aquestes divisions a l'interior de l'àrea d'estudi car un altre objectiu del present treball consisteix en esbrinar les possibles diferències en l'estructura demogràfica de les comarques i segons la residència urbana o rural de la població.

Afirmàvem anteriorment que la transició demogràfica va íntimament unida al procés de canvi social i econòmic des d'una economia pre-industrial a la societat industrial actual. El Camp de Tarragona constituïa a l'últim quart del segle XIX una societat pre-industrial, o proto-industrial en el millor dels casos. En un altre treball nostre hem publicat i estudiat les dades de l'estructura de la població activa de Catalunya i els seus partits judicials l'any 1887 (3). Segons aquestes

1. MIGUEL, J.M. de: *El ritmo de la vida social*, Ed. Tecnos, Madrid, 1973, pàgs. 153 i ss. Vegeu també, Díez Nicolás, J.: *La transición demográfica en España*, «Revista de Estudios Sociales», n.º 1, Madrid, 1971.
2. IGLÉSIES, J.: *Moviment demogràfic de Catalunya* a SOLÉ SABARÍS, Ll. (DIR.) *Geografia de Catalunya*, Ed. Aedos, Barcelona 1958, vol. I, pàg. 362. Vegeu també, VANDELLÓS, J.A.: *Catalunya, poble decadent*, Ed. Patxot, Barcelona 1935, pàgs. 78 i ss.
3. ROQUER, S.: *Notas acerca de la población activa catalana de finales del s. XIX (1887). Distribución sectorial y contrastes territoriales*, a «Tarraco, Cuadernos de Geografía», n.º 2, Tarragona, 1981, pàgs. 59 a 77.

dades, el conjunt format pels partits judicials de Reus, Tarragona i Valls -és a dir, aproximadament l'àrea del Camp de Tarragona- oferia una distribució sectorial amb el primari com a sector predominant (50'4 %), un sector secundari relativament important (30'2 %) i un baix percentatge del terciari (19'4 %). Davant d'aquestes xifres no podem parlar d'una societat plenament pre-industrial sinó en una fase incipient de canvi, una societat proto-industrial. De totes formes, la distribució sectorial del Camp de Tarragona l'any 1887 es troba molt més a prop d'una societat plenament pre-industrial que no pas de les societats industrials i comercials d'avui dia. Assenyalem encara que en el relativament important sector secundari, tres de cada quatre actius procedeixen del subsector anomenat «Artes y oficios», on s'inclouen una sèrie de professions característiques de les societats pre-industrials.

I.- BREU NOTÍCIA SOBRE LA FONT I LA METODOLOGIA.

Com s'ha dit anteriorment, el nostre estudi es refereix a l'any 1877, segons dades del cens que hi fou realitzat. El segon volum de la publicació *Censo de la poblaci6n de Espa1ia - 1877* (4) ofereix un quadre amb la composici6n per edat i sexe de cadascun dels municipis espanyols. Es tracta d'una informaci6n excepcionalment valuosa que, malauradament, no s'ha repetit a cap publicaci6n censal posterior (5). A partir d'aquesta informaci6n s'han elaborat les respectives taules de les tres comarques, del conjunt del Camp i de les àrees urbana i rural.

La nostra anàlisi consistirà en l'estudi de la composici6n per edat -3 grans grups d'edat i piràmide de poblaci6n- del conjunt del territori, així com de les seves comarques i de les àrees urbanes i rurals, a fi de conèixer els contrastes en el seu interior. Les piràmides s'han realitzat en grups de cinc anys, però com que a partir dels 50 anys la font subministra les dades en grups de 10 en 10 anys, hem dividit en dues parts iguals les dades de cada grup a partir de l'edat abans assenyala-da (vegeu més endavant les figures 1, 2 i 3). Aquesta era una forma

4. DIRECCION GENERAL DEL INSTITUTO GEOGRÁFICO Y ESTADÍSTICO: *Censo de la poblaci6n de Espa1ia - 1877*, 2 vols., Madrid, 1884. Vol. II: *Poblaci6n de hecho por edades*.

5. Som conscients de la reduïda fiabilitat de les dades censals del s. XIX. Aquesta baixa fiabilitat deu ésser important a escala municipal -sobretot en municipis de poc volum demogràfic- peròensem que pot millorar força quan es passa a unitats supramunicipals, d'un volum demogràfic ja important. En qualsevol cas, la reduïda fiabilitat no disminueix el valor de la informaci6n continguda en aquest cens de 1877.

de procedir però no l'única, ja que, d'haver volgut assenyalar-ne la presumible reducció, podríem haver emprat la mateixa taxa de reducció de la *població estable*.

L'estructura per edat i sexe es troba en estreta relació amb els factors del moviment natural de la població, natalitat i mortalitat. Mitjançant el coneixement d'aquestes dues taxes i de la taula de mortalitat corresponent es poden obtenir piràmides de *població teòrica*, com són les de *població estacionària* i *població estable* (6). Un mètode molt adient per a estudiar una població real consisteix en comparar-ne la piràmide amb la d'una *població estable* basada en una esperança de vida en néixer -producte d'una determinada taula de mortalitat- i un creixement natural (r) semblants als de la població objecte d'estudi. Una comparació d'aquesta mena assajarem per a la piràmide del conjunt del Camp, com també podria servir per a les altres. Ara bé, davant la impossibilitat d'elaborar una piràmide de *població estable* basada directament en les dades del moviment natural de la població del Camp -per desconeixement d'aquestes-, hem de recórrer a un model aproximat que, tanmateix, pot ésser molt proper a la realitat. Concretament realitzarem la comparació de la piràmide del Camp amb la d'una *població estable* que presenta una taxa de creixement natural (r) de 0,50 % i una esperança de vida en néixer de 33,85 anys, basada en la taula de mortalitat de la població masculina espanyola de l'any 1900 (7). Malgrat els 23 anys que separen 1877 de 1900, l'esperança de vida escollida sembla adequada, ja que, mentre la població catalana de 1877 oferia una taxa de mortalitat del 30 ‰, la del conjunt de la població espanyola -ambdós sexes- de 1900 se situava entre 27 i 28 ‰ (8). Tenint en compte la supermortalitat masculina, podem preveure que la taxa de mortalitat de la població masculina espanyola de 1900 es deu correspondre quasi exactament amb la de la població catalana de 1877 i, presumiblement, també amb la del Camp de Tarragona. Quant al creixement natural, hem aplicat una taxa de 0,50 % anual, ja que segons dades de Josep Iglésies aquest hauria estat el creixement aproximat de Catalunya cap a 1877 (10).

En resum, la piràmide de *població estable* que servirà de marc de referència (figura 1) resulta de l'aplicació d'unes taxes de moviment

6. Per a conèixer el significat exacte i la formulació matemàtica d'aquests conceptes vegeu: PRESSAT, R.: *El análisis demográfico*, F.C.E., Ciutat de Mèxic, 1967, II,ª part, cap. II: *Modelos de población*.

7. I.N.E.: *Anuario Estadístico de España - 1973*, Madrid 1973, pàgs. 40-43.

8. IGLÉSIES, J.: op. cit., pàg. 362.

9. I.N.E.: op. cit., pàg. 44, i MIGUEL, J.M. de: op. cit., pàg. 152.

10. Vegeu nota 8.

natural molt similars a les de Catalunya l'any 1877 ⁽¹¹⁾; per extrapolarció considerem que les del Camp de Tarragona han d'ésser molt semblants a les del conjunt del territori català, cosa que, com veurem més endavant, sembla molt aproximada a la realitat.

II.- L'ESTRUCTURA PER EDAT I SEXE DE LA POBLACIÓ DEL CONJUNT DEL TERRITORI

1) La composició per sexes.

Abans d'entrar en l'anàlisi específica de l'estructura per edat, convé fer un breu referència a la composició per sexes ja que ofereix una distribució força peculiar (vegeu taula I). Les poblacions actuals presenten en circumstàncies normals una taxa de masculinitat una mica inferior a 100 -entre 90 i 95- com a conseqüència de la supermortalitat masculina ⁽¹²⁾. La situació l'any 1877, com pot apreciar-se a la taula I, no és exactament la que acabem de descriure. En primer lloc el conjunt del territori presenta una taxa de masculinitat poc inferior a 100 (98'3), que resulta massa alta. Al mateix temps pot observar-se un cert contrast entre les 3 comarques, entre llurs respectives capitals i entre població urbana i població rural. Concretament les àrees rurals presenten una taxa de masculinitat més alta que les poblacions urbanes -amb l'excepció del cas de Tarragona i del Tarragonès per una raó molt peculiar que ja comentarem-. En conseqüència, ¿pot pensar-se en un inici de diferenciació entre poblacions urbanes i rurals pel que fa a la composició per sexes, degut, tal vegada, a la incidència del fenomen migratori? Sense voler oblidar totalment aquesta causa, l'explicació és, al nostre entendre, més senzilla i obeeix únicament a defectes estadístics. Com han assenyalat altres autors anteriorment ⁽¹³⁾, succeeix que en societat, poc desenvolupades i de pobres medis estadístics les ocultacions de les dones -tant al Registre Civil com als censos- són força superiors a les dels homes. Aquest fenomen es deu al menor *interès* que ofereix el censar les dones. Aquestes diferències censals són més importants als medis rurals que no pas a

11. Tenint en compte que la piràmide del Camp ofereix, a partir dels 50 anys, els grups de 10 en 10 anys i partits en dues parts iguals, hem procedit semblantment a la piràmide de la *població estable* (figura 1).
12. Recordem que la taxa de masculinitat és la proporció d'homes sobre cada 100 dones.
13. Vegeu MIGUEL, J.M. de: op. cit., pàgs. 94 i 95, on l'autor fa una anàlisi d'aquest fet, amb nombroses referències d'altres.

les ciutats, la qual cosa explica les diferències observades al Camp de Tarragona. Resta, tanmateix, el molt anòmal cas de la ciutat de Tarragona, que presenta la taxa de masculinitat més elevada de totes les que hom pot observar a la taula I. Es tracta també d'una raó purament estadística, encara que d'una altra mena. Resulta que entre la població de la ciutat de Tarragona es troba inclosa la tropa, la qual cosa fa augmentar anòmalament la taxa de masculinitat.

Finalment, convé assenyalar que, malgrat tot, el Camp de Tarragona sembla presentar una situació estadística millor que la del conjunt del territori català, com pot observar-se comparant amb la taxa de masculinitat de Catalunya (taula I). És més, si haguéssim realitzat la comparació per «províncies», hauríem observat que tant la de Girona (100'1) com la de Lleida (100'8) presenta una taxa de masculinitat superior a la del Camp de Tarragona i, previsiblement, més allunyada de la realitat ⁽¹⁴⁾.

TAULA I
Taxa de masculinitat

	Homes	Dones	Taxa de masculinitat
<i>Camp de Tarragona</i>	70.070	71.291	98'3
<i>Catalunya</i>	870.721	881.312	98'8
<i>Alt Camp</i>	18.865	18.644	101'2
<i>Baix Camp</i>	27.870	30.033	92'8
<i>Tarragonès</i>	23.335	22.614	103'2
<i>Valls</i>	6.484	6.762	95'9
<i>Reus</i>	12.961	14.618	88'7
<i>Tarragona</i>	11.865	11.059	107'3
<i>Població urbana</i>	31.310	32.439	96'5
<i>Població rural</i>	38.760	38.852	99'8

Font: Elaboració pròpia segons dades de I.G.E.: *Censo de la població de España -1877*.

14. En un estudi sobre la comarca d'Osona -àrea força rural i amb molta població disseminada- hem constatat una taxa de masculinitat encara més alta (104, 5). Vegeu ROQUER, S. i VILA, A.: *La població d'Osona*, EUMO, Vic, 1981, pàgs. 124-125 i ROQUER, S.: *El envejecimiento de la población de la comarca de Osona en los últimos cien años, a Aportacions en homenatge a Salvador Llobet*, Departament de Geografia, Barcelona 1979, pàg. 183.

2) L'estructura per edats: una població jove.

La piràmide del Camp de Tarragona (figura 1) presenta una base força ampla, un progressiu retrocés segons va augmentant l'edat, sense gairebé irregularitats entre els homes i alguna petita entrada i sortida en les dones, i acaba amb una cuspide força estreta. La forma descrita és característica d'una població jove i producte d'una fecunditat elevada, com tindrem ocasió de comprovar més endavant.

La distribució en 3 grans grups d'edat confirma el caràcter jove de la població del Camp de Tarragona a l'últim quart del s. XIX. Tal com pot observar-se a la taula II, la població del Camp és constituïda per un bon nombre de joves (40'3 %), un alt percentatge d'adults (51 %) i un índex reduït de vells (8'7 %). Ara bé, sense voler negar el caràcter jove que representa aquesta distribució, no podem oblidar que en l'actualitat existeixen poblacions amb índex de joves força més alts, superiors fins i tot al 50 %. En aquest sentit la població del Camp s'ha de catalogar com a jove, mentre que les actuals poblacions dels països subdesenvolupats s'han de considerar com a molt joves. La diferència entre un tipus i l'altre obeeix a un règim demogràfic distint, com constatarem més endavant.

TAULA II
 Distribució de la població en tres grans grups d'edat

	Camp de Tarragona 1877		Catalunya 1877	Població estable ($r=0'5\%$, $e_0=33'85$)
Joves (0-19)	56.962	40'3	40'3	40'4
Adults (20-59)	72.081	51	51'4	50'4
Vells (60 i més)	12.318	8'7	8'3	9'2
Total	141.361	100	100	100

Font: Per a Catalunya i el Camp de Tarragona, elaboració pròpia segons dades de I.G.E.: *Censo de la poblacion de España - 1877*; per a població estable, elaboració pròpia a partir de la taula de mortalitat masculina espanyola de 1900 (supervivents) subministrada per I.N.E.: *Anuario estadístico de España - 1973*.

Convé destacar també l'enorme semblança entre la distribució en 3 grups d'edat de la població del Camp de Tarragona i la que presenta Catalunya, fruit, previsiblement, d'unes taxes de moviment natural molt similars.

Així mateix s'estableix un fort paral·lelisme entre la composició de la població del Camp i la de la *població estable*, la qual cosa ens duu a pensar que la natalitat i la mortalitat que han donat lloc a la *població estable* deuen oferir unes taxes molt semblants a les del Camp de Tarragona. Afirmàvem anteriorment que una piràmide amb la forma de la del Camp és fruit d'una elevada natalitat. En efecte, les dades que es dedueixen de la *població estable* donen una taxa de natalitat del 34 ‰; al voltant d'aquesta xifra s'ha de situar la natalitat del Camp de Tarragona. Per la seva banda, la taxa de mortalitat de la *població estable* se situa en un 29 ‰, xifra que aproximadament hem d'atribuir al Camp. Com hem vist anteriorment, unes taxes molt semblants oferia Catalunya l'any 1877, natalitat d'un 35 ‰ - 36 ‰ i mortalitat al voltant del 30 ‰⁽¹⁵⁾. Es tracta d'un règim demogràfic característic de l'anomenat règim demogràfic pre-industrial. Aquest tipus de règim dona lloc a una estructura de població jove, però, com veiem suau, no tan jove com la de molts països subdesenvolupats actuals. El caràcter més jove de les poblacions d'aquests països obeeix a una natalitat encara una mica més alta -superior fins i tot al 40‰- i també a una mortalitat molt més baixa -entre 15 ‰ i 10 ‰ i encara més baixa en alguns casos-. Aparentment la baixa de la mortalitat hauria de provocar l'envelliment de la població, però el seu efecte és al contrari; la millora de les condicions higièniques, sanitàries i del nivell de vida, amb la subsegüent baixa de la mortalitat, produeix efectes favorables sobre totes les edats de la població. L'efecte és especialment favorable entre els infants, amb una forta baixa de la mortalitat infantil, la qual cosa provoca el rejuveniment de la població. Per tant, si la població del Camp de Tarragona no es presenta encara més jove, això es deu tant a una natalitat una mica inferior a la dels actuals països subdesenvolupats, com a unes taxes de mortalitat general i infantil molt més elevades.

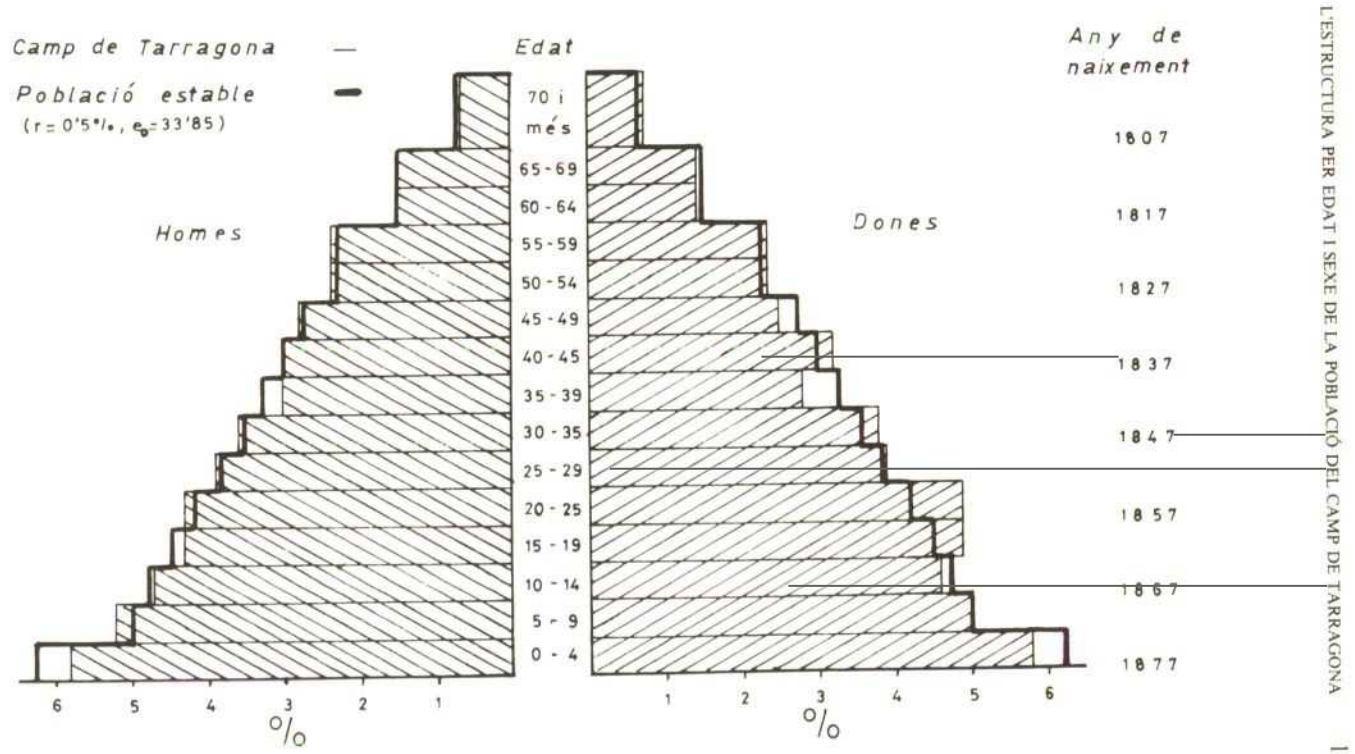
En l'anàlisi específica de la piràmide del conjunt del Camp (figura 1) destaca el seu estret paral·lelisme amb la de la *població estable*, la qual cosa confirma tot el que s'ha dit al paràgraf anterior. Llevat d'algunes lleugeres irregularitats, que tot seguit comentarem, el paral·lelisme és gairebé total en els grups dels homes, mentre que apreixen algunes majors irregularitats pel que fa a les dones.

Passant ja a l'anàlisi en detall dels diferents grups d'edat, destaca d'antuvi la diferència en el primer grup de la piràmide (0-4 anys) que

15. Vegeu nota 8.

FIGURA 1.-

és una mica més reduït en la població del Camp que en la piràmide de la *població estable*. Hem d'atribuir aquest fet a una taxa de natalitat un xic més baixa al Camp durant el període de formació del grup (1873-77), la qual cosa ens duu a creure que s'havia iniciat ja el retrocés natalista, contemporàniament al de les àrees més avançades de Catalunya.

Un segon fet destacable és el *salt* que s'estableix entre els dos primers grups d'edat, més acusat a la piràmide de *població estable* que a la del Camp. En tots dos casos obeeix al mateix factor, l'alta mortalitat infantil que redueix molt ràpidament la població en els primers anys de la vida. Aquest *salt* és característic de totes les piràmides de les poblacions pre-industrials ⁽¹⁶⁾.

Una tercera irregularitat important s'observa en els dos grups de dones entre 15 i 24 anys, grups força més amples que els precedents i també que els de la piràmide de la *població estable*. El fenomen no sembla pas atribuïble a una elevació de les taxes de natalitat durant el període 1853-62, ja que aleshores es reflectiria en els dos sexes. L'explicació s'ha de buscar més aviat en els moviments migratoris. Concretament, a les piràmides on hem distribuït la població segons la residència urbana o rural (figura 3), pot observar-se que el fenomen a què fem referència només es produeix a la població urbana. Aquest fet ens duu a pensar en una migració de noies joves cap a les ciutats, lligada, molt possiblement, al servei domèstic. Ara bé, allò que convé destacar és que l'eixamplament dels grups de dones entre 15 i 24 anys apareix també a la piràmide del conjunt del Camp. En conseqüència hem de creure que, ultra la migració de noies joves dels pobles del Camp cap a llurs ciutats, al mateix temps es produïa cap a aquestes un moviment des de terres més allunyades -altres comarques tarragonines tal vegada-, la qual cosa generava un excedent migratori positiu per al conjunt del Camp.

L'última irregularitat destacable és el buit que es produeix en el grup de 35-39 anys. És aquest un fenomen que pot observar-se per al conjunt de Catalunya ⁽¹⁷⁾ i que nosaltres havíem constatat anteriorment per a la comarca d'Osona ⁽¹⁸⁾. En el cas d'aquesta darrera atribuïm el buit a una baixa de la natalitat en el període de formació del grup (1838-1842) com a conseqüència de la primera guerra carli-

16. Per exemple un fenomen semblant succeïa a tot Catalunya tal com pot observar-se a IGLÉSIES, J.: op. cit., pàg. 363, piràmides de 1860 i 1877.

17. IGLÉSIES, J.: op. cit., pàg. 363, piràmide de 1877.

18. ROQUER, S. i VILA, A.: op. cit., pàg. 127 i ROQUER, S.: *El envejecimiento...*, pàgs. 182-83.

na, la qual tingué una forta incidència a la comarca. En els casos del Camp de Tarragona i de Catalunya s'ha d'atribuir també a una baixa de la natalitat, deguda, si no directament a la guerra carlina, sí almenys a les convulsions, crisis i al caràcter molt trasbalsat de l'època.

De l'edat de 39 anys en amunt les dues piràmides presenten una forma gairebé exacta, en una confirmació més de la previsible similitud de les seves taxes de moviment natural.

III.- LES DIFERÈNCIES ENTRE LES ÀREES DEL CAMP DE TARRAGONA

Un últim objectiu del present treball consisteix en comprovar l'existència de diferències en la composició per edat entre les 3 comarques del Camp i, sobretot, entre les poblacions rurals i les urbanes. En les societats desenvolupades actuals existeixen notables diferències territorials pel que fa a la composició per edat, com a conseqüència, sobretot, dels fenòmens migratoris, que tendeixen a rejuvenir les poblacions urbanes i provoquen l'envelliment de les rurals. El resultat és que actualment es mostren més envellides les poblacions rurals que les urbanes. ¿Existien aquestes diferències en la societat pre-industrial o proto-industrial del Camp de Tarragona a l'últim quart del s. XIX? Les diferències eren del mateix signe? A aquestes dues preguntes intentarem de respondre tot seguit.

1) L'estructura per edat de les 3 comarques del Camp.

Les 3 comarques del Camp presentaven l'any 1877 poques diferències entre si en la composició de la població en 3 grans grups d'edat, tal com pot observar-se a la taula III. Únicament el Baix Camp apareix com una població una mica més envellida, ja que presenta un percentatge més baix de joves i més alt de vells. També és digne de destacar el percentatge més alt de joves a l'Alt Camp, la comarca més rural de les tres; aquest fet sembla assenyalar una més alta natalitat en el món rural, fenomen que constatarem amb detall més endavant.

Si hom realitza l'anàlisi de les piràmides de població (figura 2) s'observa així mateix la forta homogeneïtat de les comarques. També en aquest cas el Baix Camp mostra una piràmide més envellida, si bé s'ha de considerar encara com una població jove.

Amb poques diferències entre si, les 3 comarques reflecteixen les irregularitats i els fets més significatius que ja hem assenyalat a la piràmide del conjunt del Camp: el *salt* entre els dos primers grups d'e-

dat, les amples generacions femenines de 15 a 24 anys, el buit del grup de 35-39 anys, etc.

TAULA III
Distribució percentual de la població
en tres grans grups d'edat - 1877

	Joves (0-19)	Adults (20-59)	Vells (60 i més)	Total
<i>Alt Camp</i>	42'3	49'2	8'5	100
<i>Baix Camp</i>	39	51'5	9'5	100
<i>Tarragonès</i>	40'3	51'8	7'9	100
<hr/>				
<i>Població urbana</i>	38	54'1	7'9	100
<i>Població rural</i>	42'1	48'4	9'5	100

Font: Elaboració pròpia segons dades de I.G.E.: *Censo de la població de España - 1877*.

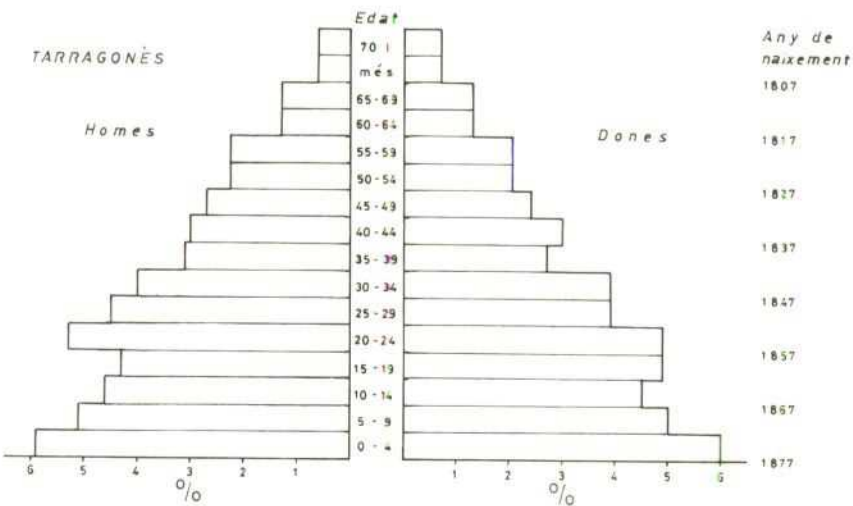
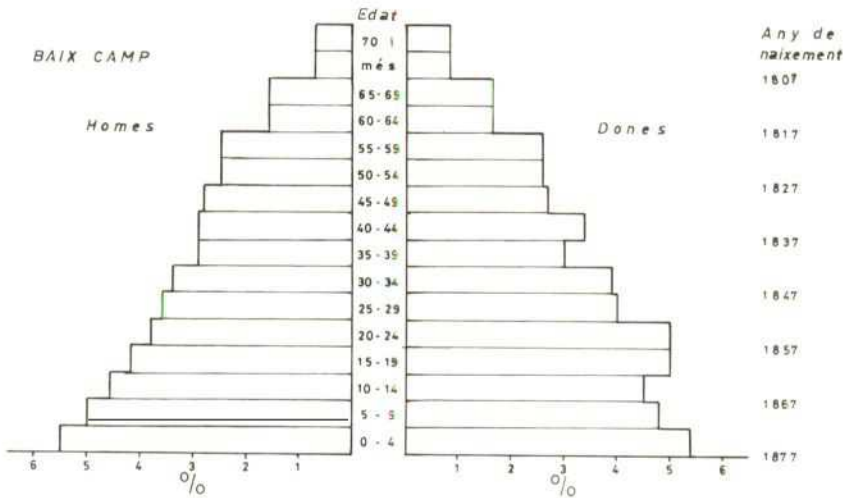
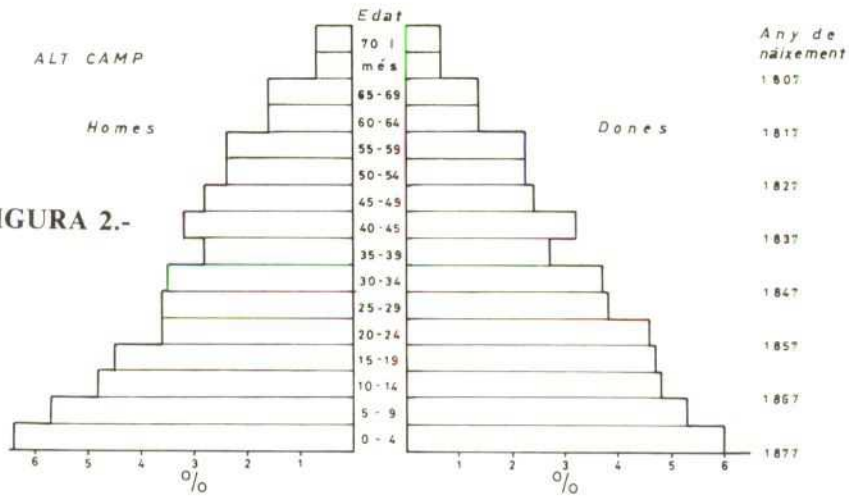
Al Tarragonès s'observa una forta sortida en el grup d'homes de 20-24 anys. Es tracta del fenomen, ja comentat en parlar de la distribució per sexes, de l'enregistrament a la ciutat de Tarragona de la tropa que s'hi trobava estacionada.

En conclusió, les tres comarques del Camp ofereixen poques diferències entre si, fenomen no massa sorprenent si tenim en compte els dos fets següents: a) el procés de canvi econòmic i social es troba en una fase molt inicial, per la qual cosa no són de preveure encara grans diferències demogràfiques; b) les màximes diferències s'estableixen entre les àrees rurals i les urbanes i les comarques del Camp inclouen població del dos tipus, encara que sigui en diferent proporció.

2) Les diferències en l'estructura per edat entre la població urbana i la població rural.

D'acord amb el que afirmàvem al paràgraf anterior, sembla molt més interessant d'efectuar la comparació entre població urbana i població rural. Per tal d'obtenir aquesta informació hem dividit la població en dos grups: *urbana*, residents en municipis de més de 10.000 habitants (Reus, Tarragona i Valls) i *rural*, la resta de la població, que l'any 1877 residia, tota ella, en municipis menors de 4.000 habi-

FIGURA 2.-

tants. Les piràmides d'aquests dos grups s'ofereixen al gràfic 3 i, per a una millor comparació, es presenten superposades.

És conegut que el descens de la fecunditat s'inicià abans i amb més intensitat a les poblacions urbanes. Per aquest motiu les poblacions urbanes es mostren més envellides ja des de les fases inicials de la transició demogràfica ⁽¹⁹⁾. Aquesta situació sembla produir-se ja al Camp de Tarragona l'any 1877, com pot comprovar-se a la taula III i a la figura 3. Pel que fa a la composició en 3 grans grups d'edat s'observa un percentatge de menors de 20 anys força més baix a les poblacions urbanes, compensat en part, però, per un índex també més baix de majors de 60 anys. Al mateix temps s'observa un fort avançatge urbà en el nombre d'adults, fenomen lligat, segurament, al moviment migratori, com intentarem de demostrar a l'anàlisi de les piràmides.

El procés d'envelliment de la població s'observa més clarament a les piràmides (figura 3). En efecte, els dos primers grups de la base de la piràmide són molt més reduïts a la població urbana que a la rural. Aquesta diferència s'ha d'atribuir, sens dubte, a una natalitat més baixa a les ciutats. Estem en presència de l'inici d'un retrocés de la natalitat a les poblacions urbanes.

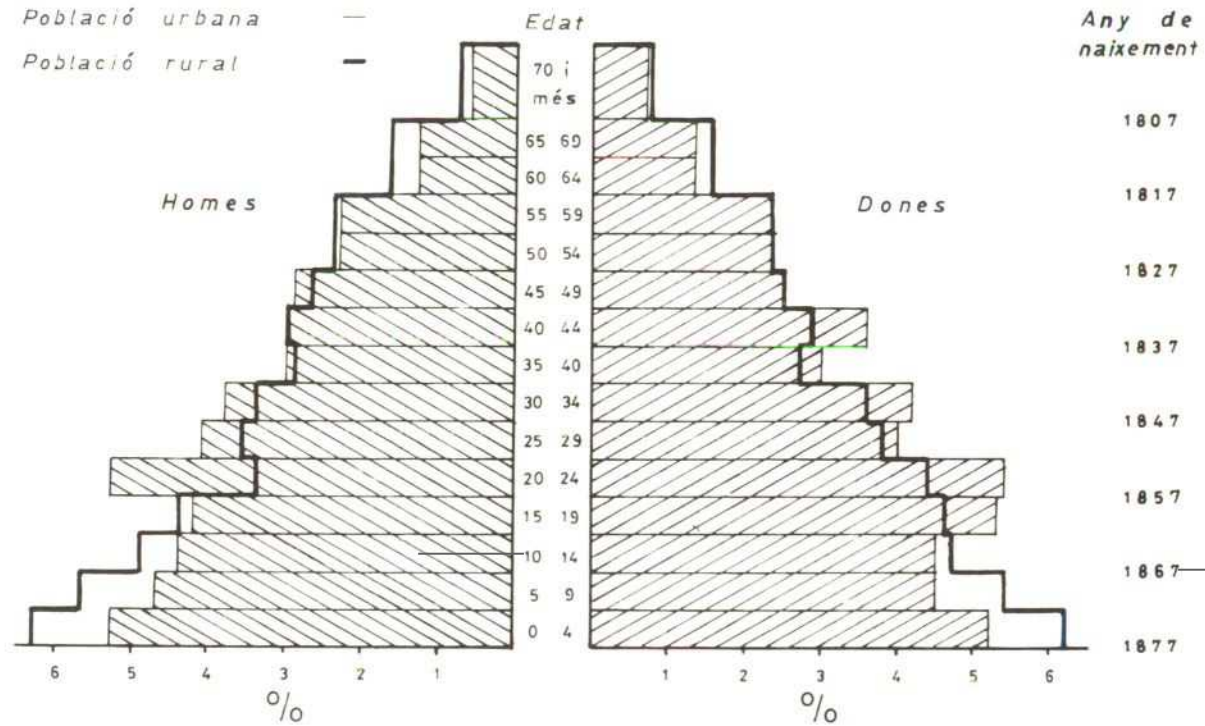
Ben al contrari, la població urbana es destaca sobre la rural en les edats entre 15 -en els homes 20- i 35 anys. La principal explicació per a aquest fenomen és, al nostre entendre, la immigració urbana que, com és sabut, tendeix a engrossir els grups dels adults joves a la ciutat en detriment del medi rural.

Finalment, per explicar la gran amplada del grup d'homes de 20-24 anys s'ha de tenir en compte el fet, ja comentat, de l'enregistrament de la tropa a la ciutat de Tarragona. Aquest fenomen té l'efecte contrari en el medi rural -on no ha guarnicions militars- la qual cosa explica que el grup masculí de 20-24 anys sigui aquí força reduït.

19. El caràcter més jove de les poblacions rurals s'ha mantingut al decurs de la transició demogràfica, excepte quan l'èxode rural ha incidit amb força rejuvenint les poblacions urbanes i envellint les rurals.

FIGURA N.º 3.-

CONCLUSIONS

A l'inici del nostre estudi ens plantejàvem dos grans objectius: En primer lloc, conèixer l'estructura de la població i, indirectament, el règim demogràfic de la societat pre-industrial o proto-industrial del Camp de Tarragona a l'últim quart del segle XIX. Segonament, volíem esbrinar les possibles diferències de tipus estructural que es produïen a la població segons la seva residència urbana o rural. Arribats al final de la recerca, estem en condicions d'afirmar que els dos objectius s'han assolit d'un mode bastant satisfactori, malgrat la reduïda fiabilitat de la font en certs casos.

En primer lloc s'ha constatat que tant el conjunt del Camp com les seves comarques presentaven a l'últim quart del segle XIX una població jove, com a conseqüència d'un règim demogràfic pre-industrial, caracteritzat per una alta natalitat, una mortalitat també elevada i una curta esperança de vida. Davant d'aquests fets queda demostrat que la societat del Camp de Tarragona es trobava en una fase molt inicial de la seva transició demogràfica.

Quant al segon objectiu, hem pogut provar l'existència d'una certa diferenciació en l'estructura del medi rural enfront del medi urbà, com a conseqüència que en aquest últim sembla haver-se iniciat ja el retrocés de la natalitat. Aquest procés, al qual tot seguit se sumaran les àrees rurals del Camp, s'anirà accentuant al decurs del segle XX i tindrà com a conseqüència un fort envelliment de la població ja cap al quart decenni del present segle. És aquest, però, tot un altre tema, al qual ens referirem potser en una altra ocasió.